

नेपाल सरकार
संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय
(वातावरण व्यवस्थापन शाखा)

फोन नं. : ०१-४२००३०६
फ्याक्स नं. : ०१-४२००२८३
Email: ems.mofald@gmail.com
webpage: www.mofald.gov.np
सिंहदरबार, काठमाडौं

पत्र संख्या (वा.व्य.शा.) : ०७३/७४

मिति: २०७३/१०/१४

चलानी नं. : १३१

बिषय : एक जिल्ला एक फोहरमैला बिसर्जनस्थल (Landfill site) को अवधारणा अनुरूप कार्य गर्ने सम्बन्धमा।

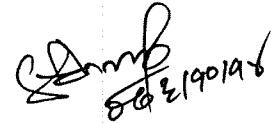
श्री जिल्ला विकास समितिको कार्यालय सबै,
श्री काठमाडौं महानगरपालिकाको कार्यालय,
श्री उपमहानगरपालिकाको कार्यालय सबै,
श्री नगरपालिकाको कार्यालय सबै ।

संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयको मिति २०७३/९/२५ को निर्णय(सचिवस्तर) अनुसार निर्माण गरिएको एक जिल्ला एक फोहरमैला बिसर्जनस्थल (Landfill site) को अवधारणापत्र यसै साथ संलग्न रहेको छ ।

बढ्दो शहरी जनसंख्यासँगै उत्पन्न हुने फोहरमैला बिसर्जन गर्न सबै नगरपालिकालाई छुट्टाछुट्टै ल्यान्डफिल साइट पहिचान गरी निर्माण गर्न कठिनाई रहेको महशुस गर्दै जिल्लामा संयुक्त रूपमा एकै ठाउँमा ल्यान्डफिल साइट पहिचान गरी निर्माण गर्ने प्रयोजनको लागि यो अवधारणा पत्र तयार पारिएको हो । यस अवधारणापत्र अनुरूप जिल्लामा जिल्ला समन्वय समिति मार्फत एकीकृत ल्यान्डफिलसाइटको पहिचान गरी सो को विवरण खुलाई फोहरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्र, पुल्चोकमा सिफारिस साथ पठाउनुहुन निर्णयानुसार अनुरोध गर्दछु ।

बोधार्थ तथा कार्यार्थ

१. श्री जिल्ला प्रशासन कार्यालय, सबै: आवश्यक सहयोग हुन।
२. श्री फोहरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्र, पुल्चोक: प्राविधिक सहयोगको लागि ।
३. श्री सूचना शाखा, संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय : पत्र वेवसाइटमा राखिदिनुहुन।

एकदेव खनाल

शाखा अधिकृत

एक जिल्ला: एक फोहोरमैला विसर्जनस्थल (Landfill Site)

अवधारणा पत्र

१. पृष्ठभूमि

शहर सभ्यता र आधुनिकताको सूचक हो । सुखमय र आरामदायी जीवनयापनको लागि शहरी जीवनशैली अवलम्बन गर्ने गरिन्छ । कुनै पनि मुलुकमा ग्रामीण र शहरी दुवै प्रकारका संरचना र जनजीवन भए पनि एक अर्कामाथि अन्तर्निर्भर गराउँदै गाउँ विकास र शहर विकासका फरक फरक अवधारणा, दृष्टिकोण र कार्यक्रमहरु राज्यले अवलम्बन गरेको हुन्छ ।

नेपालको सन्दर्भमा जनताको जीवनशैलीलाई बढी मात्रामा सहज, सभ्य, आधुनिक र सुविधासम्पन्न गराउने उद्देश्यले जनसंख्या र पूर्वाधारजस्ता सूचकहरुको आधारमा राज्यले नगरपालिकाको घोषणा गर्ने गरेको छ । नगरपालिकाको कूल भौगोलिक क्षेत्रलाई शहरी क्षेत्र भनी बुझ्ने र सो बमोजिमको कार्यक्रम गर्ने गरिएको पाइन्छ ।

नगरपालिका घोषणा गर्नु मात्र महत्वपूर्ण कुरा होइन किनकि घोषणा गर्दाैमा सो क्षेत्रका जनताको आर्थिक, सामाजिकस्तर प्रवर्धन हुने र जीवनशैली/व्यवहार सहज र सभ्य भइहाल्ने भन्ने हुँदैन । खुला सडक, महाविद्यालय/विद्यालय जस्ता शैक्षिक क्षेत्रको पर्याप्तता र पहुँच, खेल मैदान, रंगशाला, बगैँचा/पार्क, सरसफाइ, सहज र सुरक्षित यातायात, स्वास्थ्य संस्थाहरुको प्रचुरता र सहज उपचार, आवास क्षेत्रको व्यवस्थापन, फोहोरमैला को व्यवस्थापनजस्ता पक्षहरुको सुनिश्चितता भयो भने मात्र शहरी वातावरण र बसाइ सहज र राम्रो हुन्छ ।

सरसफाइ र फोहोरमैला व्यवस्थापनको पक्ष नेपालका अधिकांश शहरी क्षेत्रहरुले भोगेको साझा समस्याको विषय हो । फोहोरमैला विसर्जनस्थलको अभाव र भएका स्थलको पनि कमजोर व्यवस्थापन, शहरी जनताको कमजोर चेतनास्तर र हेलचेक्र्याई गर्ने प्रवृत्ति, फोहोर व्यवस्थापनमा स्थानीय र नवीन पद्धतिको कमजोर अवलम्बन, व्यवस्थापनमा प्राविधिक जनशक्ति र आर्थिक क्षमताको अभाव, सामूहिक प्रयासको अभाव जस्ता कारणहरुले नेपालका शहरहरु सफा र सुन्दर हुन सकिरहेका छैनन् जसले शहरी सभ्यतालाई नै उपहास गरिरहेका छन् ।

नेपालमा पछिल्लो अवधिमा सुविधा सम्पन्न क्षेत्रमा वसाईसराईको प्रवृत्तिले राजमार्गको आसपास तथा जिल्ला सदरमुकामहरुमा घना वस्तीहरु विकास भएका र यसरी विकास भएका शहरी सुविधायुक्त क्षेत्रहरुलाई नगरपालिकाको रूपमा नेपाल सरकारले घोषणा गरे सँगै शहरी क्षेत्रको भूगोल र जनसंख्यामा ठुलो वढोत्तरी भएकोछ । नगरपालिकाहरु घोषणा भएको क्षेत्रहरुमा पूर्वाधार

विकास, आर्थिक अवसर तथा अन्य सेवा सुविधामा वृद्धि हुने अपेक्षाले गर्दा यस्ता क्षेत्रमा वसाई सराई वृद्धि भई जनसंख्याको चाप वढ्ने प्रवृत्ति पनि देखिएको छ ।

जनसंख्याको वृद्धिसँगै यस्ता क्षेत्रहरूमा एकातर्फ सरसफाईको आवश्यकता वढ्ने देखिन्छ भने अर्को तर्फ जग्गामा चाप सृजना भई फोहोरमैला विसर्जनस्थलको लागि उपयुक्त जग्गा उपलब्ध हुन समेत कठिनाई पर्ने हुन्छ । भौगोलिक निकटता र स्थानको उपलब्धताको हिसावले प्रत्येक नगरपालिकाहरूले छुट्टाछुट्टै ल्याण्डफिल साईटको पहिचान र विकास गर्न भन्दा सामुहिक रूपमा यस्ता स्थानहरूको पहिचान र संचालन गर्न उपयुक्त हुने देखिन्छ । फोहोरमैलाको दिगो व्यवस्थापन गरी सुन्दर शान्त र समृद्ध नेपाल निर्माणको लागि प्रत्येक जिल्लामा आवश्यक पर्ने ल्याण्डफिल साईटको निर्धारण गर्न र पहिलो चरणमा प्रत्येक जिल्लामा एक-एक वटा ल्याण्डफिल साईटको निर्माणको थालनी गर्ने उद्देश्यले यो अवधारणा पत्र तयार गरिएको छ ।

२. अवधारणा पत्रको उद्देश्यहरू

यस अवधारणा पत्रको सामान्य उद्देश्य नेपालको सहरी क्षेत्रको फोहोर व्यवस्थापन गरी शहरी क्षेत्रलाई सुन्दर, सफा र स्वच्छ नगरीको रूपमा विकास गर्ने रहेको छ । यसका विशिष्टीकृत उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् :

क) घोषित नगरपालिकाहरू तथा अन्य बस्तीहरूको फोहोरको सामुहिक व्यवस्थापनको लागि आवश्यक ल्याण्डफिल साईटहरूको पहिचान गर्ने ।

ख) प्रत्येक जिल्लामा एक-एक वटा ल्याण्ड फिल्ड साईटको स्थापना तत्काल गर्नको लागि स्थान छनौट, जग्गा प्राप्ति र स्रोत साधनको व्यवस्था गर्ने ।

३. फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा भएका संवैधानिक, नीतिगत र संस्थागत व्यवस्थाहरू

(क) संवैधानिक व्यवस्था

- १। मौलिक हक अन्तर्गत स्वच्छ वातावरणको हकको व्यवस्था धारा ३०
- २। राज्यका नीतिहरू अन्तर्गत प्राकृतिक साधन स्रोतको संरक्षण, सम्बर्धन र उपयोग सम्बन्धी नीतिमा यस सम्बन्धी व्यवस्था धारा ५१(छ)

(ख) मौजूदा अन्य कानून तथा नीतिहरू

- १। फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, २०६८ र नियमावली, २०७०

- २। वातावरण संरक्षण ऐन, २०५३ र नियमावली, २०५४
- ३। स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र नियमावली, २०५६
- ४। वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारूप, २०७०
- ५। न्यूनतम शर्त तथा कार्य सम्पादन मापनको व्यवस्थामा फोहोरमैला तथा सरसफाईको सूचक पनि राखिएको
- ६। दिगो विकास लक्ष्यहरु

संस्थागत व्यवस्था

- १। शहरी विकास मन्त्रालय
- २। संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय

कार्यक्रमगत प्रयास

- १। अनुदान
- २। विसर्जन स्थल प्रभावित क्षेत्रका वासिन्दालाई विभिन्न सहयोग
- ३। अनुगमन

४. सुधार कार्ययोजना

उपरोक्त प्रयासहरु अझ पनि पूर्ण र प्रभावकारी बन्न सकिरहेका छैनन् । विशेष गरी शहरी क्षेत्रको जनसंख्या दिनानुदिन वृद्धि हुँदै गइरहेको छ । विद्यमान जनसंख्याकै आधारमा हेर्दा पनि फोहोरमैला व्यवस्थापनको पक्ष कमजोर रहेको छ । दीर्घकालिन रूपमा स्थायी समाधान हुने गरी फोहोरमैलाको व्यवस्थापन गर्न सकिएको पनि छैन साथै भएका केही ल्याण्डफिल साइट (Landfill Site) पनि पूर्ण र प्रभावकारी रूपमा संचालन तथा व्यवस्थापन हुन सकिरहेका छैनन् । यस परिप्रेक्ष्यमा प्रत्येक जिल्लामा साझा ल्याण्डफिल साइट (Landfill Site) को स्थापना गर्न सकेमा श्रोत साधनको दिगो उपयोग हुने, सरोकारवालाहरुको स्वामित्व पनि बढ्ने र फोहोरमैलाको स्थायी व्यवस्थापन गर्न सहज हुने देखिन्छ ।

तसर्थ यस समस्यालाई प्रभावकारी रूपमा संवोधन गर्न निम्नानुसारको व्यवस्था गर्नु उपयुक्त देखिन्छ ।

जिल्ला समन्वय समिति

हरेक जिल्लामा एकीकृत रूपमा फोहोरमैला विसर्जन स्थलको लागि उपयुक्त जग्गाको खोजी गर्न प्रमुख जिल्ला अधिकारीको संयोजकत्वमा तपसिल बमोजिमका जिल्लास्तरका सार्वजनिक निकायहरूका प्रतिनिधि सम्मिलित एक जग्गा पहिचान तथा सिफारिस समितिको व्यवस्था गर्नेछ।

क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी	संयोजक
ख) स्थानीय विकास अधिकारी	सदस्य
ग) जिल्ला मालपोत कार्यालयको प्रमुख	सदस्य
घ) जिल्ला प्राविधिक कार्यालयको प्रमुख	सदस्य
ङ) जिल्ला नापी कार्यालयको प्रमुख	सदस्य
च) जिल्ला उद्योग वाणिज्य महासंघको प्रतिनिधी	सदस्य
छ) जिल्लामा कृषाशील नागरिक समाजको प्रतिनिधी	सदस्य
ज) जिल्ला सदरमुकाम रहेको नगरपालिकाको कार्यकारी अधिकृत	सदस्य सचिव

केन्द्रीय समन्वय समिति

यस सम्बन्धी काममा केन्द्रीय स्तरबाट सहयोग, सम्पर्क, समन्वय, सहजीकरण, श्रोतको व्यवस्थापन लगायतका विषयमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयमा निम्नानुसारको केन्द्रीय समिति गठन हुनेछ ।

क) नगरपालिका तथा वातावरण व्यवस्थापन महाशाखा प्रमुख	संयोजक
ख) फोहोरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्र, कार्यकारी निर्देशक	सदस्य
ग) वैदेशिक सहयोग समन्वय शाखा प्रमुख	सदस्य
घ) योजना शाखा प्रमुख	सदस्य
ङ) वातावरण व्यवस्थापन शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

कार्यसूची

- १। जिल्लास्तरको समन्वय समितिले जिल्लामा फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि एकै ठाउँ आवश्यक पर्ने/नपर्ने निकर्षाल गर्ने साथै आवश्यक पर्ने भए जिल्लामा फोहोरमैला विसर्जन स्थलको लागि उपयुक्त सार्वजनिक जग्गा भए/ नभएको, सार्वजनिक जग्गा नभएमा निजी जग्गा दिने कोही दाताहरु छन/छैनन्, त्यो पनि नभए सबैलाई पायक पर्ने जग्गा छ/छैन, छ भने उक्त जग्गासम्म बाटोको पहुँच छ/छैन, आर्थिक दृष्टिले जग्गा खरिद गर्न सकिने हो/होइन, उक्त जग्गा वस्ती भन्दा पर छ/छैन, जग्गा खरिद गर्नुपर्ने भए त्यसको प्रचलित मूल्य समेत निर्धारण गर्ने र सामान्य रुपमा हेर्दा प्राविधिक दृष्टिले उपयुक्त जग्गा हो/होइन जस्ता कुराको निकर्षाल गरी सिफारिस गर्नेछ ।
- २। भौगोलिक र प्राविधिक दृष्टिले एकीकृत विसर्जनस्थलको व्यवस्था गर्न उपयुक्त नदेखिने भएमा सोही बमोजिमको व्यहोरा उल्लेख गरी समितिले सिफारिस गर्नेछ ।
- ३। जिल्लामा गठन भएको समितिले उक्त जिल्लामा जग्गा भए नभएको यकिन गरी भएको खण्डमा त्यसको विवरण खुलाई सिफारिसका साथ फोहोरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्रमा पठाउनेछ ।
- ४। जिल्लाबाट आएको सिफारिसको आधारमा यसको प्राविधिक पक्षहरुको बारेमा अध्ययन गरिनेछ । जिल्लाको सिफारिस समितिले फोहोरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्रमा सिफारिस गरी पठाएको स्थानमा दीर्घकालिन रुपमा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न सकिने वा नसकिने, चाहिने पूर्वाधारहरु लगायतका अन्य प्राविधिक विषयहरु यकिन गर्ने, सो स्थान वातावरणीय रूपले ठीक रहे नरहेको, फोहर बिसर्जन गर्दा निस्कने Lechates, Toxins तथा Greenhouse Gasले मानिसहरुको स्वास्थ्यमा प्रभाव पार्ने/नपार्ने तथा सो सकेसम्म कम हुने गरी अध्ययन हुनेछ । फोहर उत्सर्जन परिमाण र यसको दीर्घकालीन उपयोगिताको अध्ययन समेत फोहोरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्रले गर्ने तथा जग्गा पहिचान तथा सिफारिस समितिको निरन्तर सम्पर्कमा रही यस कार्यलाई प्रभावकारी रुपमा अगाडी बढाउन आवश्यक कारवाही गर्नेछ ।
- ५। यस सम्बन्धी विस्तृत अध्ययन पश्चात अवधारणा पत्र र कार्ययोजना तयार गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन प्राविधिक सहयोग केन्द्रले केन्द्रीय समितिमा पेश गर्नेछ । उक्त प्रस्ताव कार्यान्वयनमा लैजान उपयुक्त भएमा कारवाहीको लागि मन्त्रालयमा पेश गर्ने साथै आवश्यक श्रोत साधनको व्यवस्था गर्न पहल गर्नेछ ।

६। केन्द्रीय समितिले तत्काल तथा दिर्घकालमा आवश्यक पर्ने आर्थिक स्रोत र साधनको आँकलन गरी रकम उपलब्ध गराउन अर्थमन्त्रालयसँग र अन्य विषयका लागि सम्बन्धित निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय गर्नेछ ।